

Loo er in geslaagd een beeld te schetsen van deze Indische vrouw die het Indische leven intens verschuifde maar het tegelijk koesterde en er inspiratie in vond voor haar geschriften.

Adrienne Zuiderweg

De calvinistische voyeur: Jan Wolkers in Zweden / Arno van der Valk. – Soesterberg: Aspekt, 2005. 132 p. Ill.
ISBN 90-5911-103-6. Prijs: €17,50

We moeten nog aan het idee wennen, maar de laatste vijftien jaar is de Nederlandse literatuur bezig aan een opmars in het buitenland. De vele honderden vertalingen, zoals deze geregistreerd staan in de database van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (www.productiefonds.nl/vertalingendb/search.php) spreken letterlijk boekdelen. Niet alleen gevestigde auteurs als Bernlef, Claus, Haasse, Mulisch en Nooteboom zijn populair in landen als Duitsland en Frankrijk (in Duitsland verschijnen zelfs de *Gesammelte Werke* van Nooteboom), maar ook schrijvers als Abdolah, Dorrestein, Enquist, Grunberg, De Winter en vele anderen doen het goed, tot in talen als het Deens, Hebreeuws, Pools en Portugees.

Dit is wel eens anders geweest. In de jaren zeventig van de vorige eeuw bereikte de belangstelling voor de Nederlandse letteren in het buitenland een dieptepunt. In een interview ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Stichting ter bevordering van de vertaling van Nederlands letterkundig werk (de voorganger van het Productiefonds) in 1976, verzuchtte directeur Joost de Wit dat de belangstelling bij de meeste buitenlandse uitgevers minimaal was en dat veel van de uitgegeven teksten niet bleken aan te slaan.

Des te opvallender is het dat juist in die periode het werk van Jan Wolkers groot succes boekte in Zweden. De publicist Arno van der Valk, die eerder een studie wijdde aan de buitenlandse receptie van het werk van W.F. Hermans, geeft hiervan een uitvoerig overzicht in *De calvinistische voyeur: Jan Wolkers in Zweden*. Tussen 1969 en 1988 verschenen Zweedse vertalingen van Wolkers' novellen en van tien van zijn romans: *Turks Fruit* (3 drukken), *Een roos van vlees* (2 drukken), *Horrible tango*, *Terug naar Oegstgeest* (2 drukken), *De kus*, *De walgvogel*, *De doodshoofdvlinder*, *De perzik van onsterfelijkheid*, *Kort Amerikaans* en *Gifsla*. Daarnaast verschenen in periodieken nog een viertal losse novellen en een essay. De uitgaven werden niet

alleen door het publiek goed ontvangen, maar ook uitgebreid gerecenseerd – in totaal verschenen 251 recensies – en over het algemeen positief beoordeeld. In 1978 bracht de inmiddels populaire auteur met zijn vrouw een bezoek aan Zweden naar aanleiding van de presentatie van de vertaling van *De kus*, bij welke gelegenheid hij uitgebreid werd gefêteerd en geïnterviewd. Bovendien werd *Een roos van vlees* in 1985 voor de Zweedse tv verfilmd door regisseur Jon Lindström. De uitzending riep een storm van protest op, maar werd tevens bekroond met de prijs voor de beste televisieproductie van het jaar. Dankzij deze veelzijdige belangstelling rond zijn werk was Wolkers in de jaren zeventig en tachtig nergens buiten Nederland zo bekend als in Zweden. Na 1988 verschenen er echter geen nieuwe vertalingen meer en was het Zweedse Wolkers-tijdperk voorbij.

De calvinistische voyeur geeft een chronologisch-thematisch overzicht van de Zweedse receptie. Van der Valk is niet zozeer auteur als redacteur: het grootste deel van zijn boek bestaat uit interviews (met de vertalers, de filmregisseur en de omslagontwerper) en uit vertalingen van Zweedse kranteninterviews met Wolkers zelf. Daarnaast bevat het een analyse van de receptie, van de hand van Ingrid Wikén Bonde, vertaalster en hoofddocent Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Stockholm. Het boek wordt afgesloten met bibliografieën van de vertalingen en van de recensies.

De eerste vertaalster, Rita Törnqvist-Ver-schuur, was gefascineerd door Wolkers' verhaal *Vivisectie* en stuurde in 1965 uit eigen beweging een vertaling naar het tijdschrift *Bonniers Litterära Magasin*. De bekende criticus Lars Gustafsson was hier redacteur en nam het op. Al gauw volgde de vertaling van *Gesponnen suiker*. Inmiddels had Törnqvist contact gekregen met de romanschrijver en criticus Sven Delblanc, die reeds toen tot de grootste Zweedse auteurs werd gerekend. Deze leerde via haar het werk van Wolkers kennen en raakte er geheel bezeten van. Mede daarom leerde hij Nederlands en verdiepte hij zich ook in het werk van andere Nederlandse schrijvers. Törnqvist en hij stelden een bloemlezing verhalen uit de moderne Nederlandse literatuur samen (*Moderna holländska berättare*, 1969) en daarna een bundel met een keuze uit de verhalen van Wolkers (*Den ryslige snögubben och andra noveller*, 1969). Voor beide bundels schreef Delblanc de inleiding. Met betrekking tot Wolkers noemt hij de bijna exotische bekooring die zijn werk voor een Zweedse lezer heeft. 'Zijn wrede verhalen spelen zich af tegen een achtergrond die ver van ons afstaat, zowel histo-

risch als geografisch'. Hij wijst erop dat het gezichtspunt bij Wolkers dat van een intens kijkend kind is: 'hij voelt in elke vezel de hebzucht, de wreedheid en het egoïsme van het burgersgezins (...) hier is de dood de enige onontkoombare waarheid.'

Ingrid Wikén Bonde beschrijft hoe de eerste recensenten geschokt waren door de inhoud van Wolkers' verhalen, maar anderzijds onder de indruk waren van de frisheid van zijn taalgebruik en zijn zwarte humor. De eerste roman, *Turks Fruit*, werd enthousiast ontvangen. Gaandeweg ontstond in de besprekingen het beeld van Wolkers als vertegenwoordiger van Eros en Thanatos. Sommige recensenten bleven zich ergeren aan Wolkers' vulgaire taalgebruik, maar ze lieten zich toch winnen door zijn literaire talent. Ook werd hij nu in een internationaal kader geplaatst en vergeleken met auteurs als Miller, Hemingway en Salinger. Op het hoogtepunt van Wolkers' roem was hij bijna een cultfiguur, wiens persoon en werk niet alleen in serieuze kranten werden besproken, maar ook in vakbondsbleden, muziektijdschriften en vrouwenmagazines. Ook wijdden diverse radioprogramma's aandacht aan zijn werk. Een pleidooi voor de Nobelprijs is echter nooit gehouden, maar wel is hij vereeuwigd in de Zweedse nationale encyclopedie.

Volgens de voormalige Groningse hoogleraar scandinavistiek Amy van Marken was Wolkers' succes in Zweden op twee manieren te verklaren. Ten eerste doorbrak hij met zijn werk de codes van de technocratische en bureaucratische Zweedse samenleving en van de intellectualistische en moraliserende Zweedse literatuur, en ten tweede bevrijdden zijn romans de Zweden van hun contactarmoede en frustraties. Wikén Bonde onderschrijft de eerste verklaring, maar de tweede is volgens haar gebaseerd op een vooroordeel over de Zweedse mentaliteit.

De calvinistische voyeur is onderhoudende lectuur voor wie geïnteresseerd is in Wolkers of in de receptie van de Nederlandse literatuur in het buitenland. De verzameling *Wolkersiana scandinavica* is werkelijk uitputtend: op bewonderenswaardige wijze is werkelijk al het concrete materiaal betreffende Wolkers en Zweden bijeengebracht. Alleen al het in kaart brengen van de 251 recensies is een prestatie. Jammer is wel dat de drang tot volledigheid nogal eens tot overlappingsen in de tekst leidt.

Inhoudelijk heb ik als voornaamste bezwaar dat het boek teveel een feitenverzameling blijft en te weinig analytisch is – eigenlijk is het receptie-overzicht van Ingrid Wikén Bonde het enige echt analyserende stuk. Zo constateert Van der Valk in één zin dat het na de jaren tachtig stil

werd rond Wolkers in Zweden, maar hij doet geen poging tot verklaring. En dat terwijl die verklaring voor de hand ligt. Sinds eind jaren tachtig heeft Wolkers namelijk geen romans meer geschreven; daarna heeft hij voornamelijk essaybundels gepubliceerd, die nu eenmaal per definitie op een kleiner publiek gericht zijn en minder gauw voor vertaling in aanmerking komen. Bovendien werden Wolkers' latere romans ook in Nederland van mindere kwaliteit gevonden, en het is dan ook opvallend dat *De onverbiddelijke tijd* (NL 1982) of *De junival* (NL 1984) niet in het Zweeds vertaald zijn, terwijl anderzijds nog in 1985 het veel oudere *Kort Amerikaans* (NL 1962) is vertaald.

Ook ontbreken vergelijkingen met andere landen en schrijvers. Zo wordt wel vermeld dat er een opvallend verschil is met buurland Denemarken, waar geen enkel boek van Wolkers is vertaald, maar ook hier ontbreekt een poging tot analyse. Een verklaring zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat er in Denemarken geen actieve vertaler en/of vooraanstaand auteur was die een lans brak voor de Nederlandse letteren in het algemeen en Wolkers in het bijzonder. Uit het Zweedse succesverhaal blijkt immers wel hoe belangrijk persoonlijke initiatieven zijn. Verder mis ik een voor de hand liggende vergelijking met een ander Nederlands auteur die veel succes had in Zweden: Maarten 't Hart. In de jaren 1982-2003 verschenen van 't Hart negen romans en een verhalenbundel in vertaling, die veel succes hadden. Ook van 't Hart werd een roman (*De kroongetuige*) door Jon Lindström verfilmd. En uiteraard heeft 't Hart met Wolkers de nodige thematiek gemeen, zoals de streng gereformeerde jeugd en de liefde voor de natuur.

Hinderlijk voor de Nederlandse lezer is dat Van der Valk uitsluitend de Zweedse romantitels noemt en nergens de corresponderende Nederlandse titels. Dat *Turkisk konfekt* hetzelfde is als *Turks fruit* is nog wel te begrijpen, maar wie snapt dat *Dronten* de vertaling is van *De walgvogel*? En voor een lezer die het Zweeds wel machtig is, zijn spelfouten als 'holländske beratera' (p. 13, 14) in plaats van 'holländska berättare' en 'Götenborg' (p. 51, 122) in plaats van 'Göteborg' storend en bovendien overbodig, want elders is wel de correcte spelling gebruikt.

Kortom, Van der Valk heeft een interessant boekje samengesteld, maar met iets meer moeite was het zeker nog interessanter geworden.

Diederik Grit